

Vad eleverna behöver

Publicerad här den 4 januari 2016

NÅGON FRÅGADE MIG hur jag tycker att den goda skolan skulle se ut. Ingen liten fråga. Men jag kan nysta lite i den med utgångspunkt från det som jag har funnit att eleverna behöver för att lära sig. Jag har som metodiklektor suttit med i klassen vid omkring 5 000 lektioner som lärarkandidater har hållit. Jag har då kunnat studera eleverna och hur de har reagerat för olika inslag under lektionen.

Jag har talat med tusentals elever om hur de har upplevt lektionen och vad de har tyckt varit bra och dåligt i skolan. Med tiden har fått rätt klart för mig vad eleverna behöver för att lära sig. Det är mycket som måste fungera för att de ska lära sig bra. Och det är beslutsfattare på alla nivåer inom skolan som ska se till att eleverna får förutsättningarna som de behöver.

Eleverna behöver rätt språk

Alla lär sig ett språk som fungerar i den miljö där de lever. För de flesta elever fungerar detta språk även i skolmiljön. Men för många elever gör det inte det. Det är mycket som läraren säger och som står i läromedlen som de inte förstår.

Dessbättre säger skollagen att sådana elever tidigt ska få kompensation för bristerna i språket. Och politiker från alla partier påtalar hur viktigt det är att de får sådan kompensation.

Dessvärre visar sig detta vara tomt prat. Det händer ingenting. De förskolor som de flesta av dessa elever går i har inte fått den ökning av personalen som krävs. Barngrupperna är på de flesta håll lika stora om inte större än förut. Detta gäller framför allt förskolor i bostadsområden där andelen lågutbildade föräldrar och nyinflyttade flyktingar är stor. De sociala kostnaderna i dessa områden är höga. Kommunernas ekonomi räcker inte till den kompensation som eleverna i förskolan har laglig rätt till. Såvida inte staten ger kommunerna tillräckliga bidrag som öronmärks för denna kompensation.

Närmare hälften av alla elever med lågutbildade föräldrar misslyckas nu med att få tillräckliga betyg i grundskolan för att få gå vidare till gymnasiet. För många av dem medför detta risker att hamna snett i livet. Elever med låga betyg löper tio gånger så stor risk att bli kriminella och tre gånger så stor risk att begår självmord. För samhället innebär detta också att klyftan mellan de som har och de som inte har blir ännu större i framtiden. Såvida inte dessa elever får den kompensation som de har rätt till.

Eleverna behöver tid att tänka

Inläring tar tid. Eleverna måste hinna ta till sig och smälta den information som de får, om den ska växa till kunskap hos dem. Detta tar längre tid för somliga elever än för andra. Det behöver inte bero på att de är dummare än andra. Det beror oftast på att de har brister i språkförståelsen. Det skiljer vanligen sex, sju år i språklig mognad mellan den mest respektive minst språkmogna eleven i en vanlig grundskolklass.

Det borde inte vara svårt att förstå, vad som händer med den långsamma elev, som inte får den tid att tänka som hen behöver. Som bara hinner ana hur ett mattetal ska lösas, innan läraren stryker ut på tavlan och går vidare. Som aldrig hinner formulera färdigt svaret på lärarens fråga, innan någon snabbare elev räcker upp handen och får svara. Som aldrig hinner lösa den självständiga uppgiften färdigt, innan läraren går igenom lösningen på tavlan.

Den långsamma elevens behov av tanketid kan inte tillgodoses, om lektion efter lektion fylls av kunskapsförmedling i helklass. Dessbättre har man i läroplaner rekommenderat mer av självständiga och elevaktiva arbetsätt, där både snabba och långsamma elever har möjlighet att tänka i sin egen takt. Dessvärre har den förre skolministern och representanter för Skolverket rekommenderat mera av lärarledd undervisning och mindre av självständigt arbete. Detta sedan man vid inspektioner i skolor såg hur elever arbetade självständigt med uppgifter som de uppenbart inte hade förstått – utan att få någon hjälp.

Det är mycket som kan gå snett vid självständigt arbete. En utomstående betraktare kan då lätt se elever som inte lär sig något. Uppgifterna kan vara oklart formulerade, anvisningarna för arbetet bristfälliga, faktaunderlaget för dåligt, gruppindelningen mindre väl genomtänkt och handledningen otillräcklig etcetera. Att för den skull undvika att använda arbetssättet leder fel. Vad man i stället måste göra är att se till att det självständiga arbetet fungerar bättre.

Dessvärre ges det för lite utrymme för systematisk träning i att leda självständigt arbete i den nya lärarutbildningen. Andra hinder för det självständiga arbetet har blivit mål- och resultatriktningen, fokuseringen på de mätbara kunskaperna och på betygen. Men om eleverna ska få den tid att tänka som de behöver måste man lätta på dessa hinder. Att ge eleverna mer lärarledd undervisning i helklass gör det ännu svårare för de skolsvaga eleverna att få den tid att tänka som de behöver.

Eleverna behöver ett vettigt arbetsschema

Många elever kan på en kort rast mellan två lektioner behöva gå på toaletten. Sedan kan de behöva jäkta till sitt skåp och hämta böcker. De får liten tid att ställa om sig och mobilisera intresse för nästa ämne. De får kanske inte heller tillräcklig tid för att fördjupa sig i en uppgift tills de känner att de är färdiga med den. Hur skulle vuxna människor klara av att ideligen tvingas att byta arbetsuppgift, innan de var klara med den som de höll på med?

Dessbättre gjordes det på sina håll försök med att slopa de rigorösa timplanerna så att eleverna hann ställa om sig mellan lektionerna och fick tid på sig att slutföra uppgifter som de hade börjat på. Under de tidiga skolåren är det ju möjligt att låta eleverna arbeta i tillräckligt långa arbetspass, eftersom det brukar vara en eller ett par lärare som har hand om undervisningen och som själva kan bestämna schemat. På vissa högstadieskolor har man försökt nedbringa antalet lärare för varje klass. Lärare har kunnat samarbeta om ämnesövergripande projekt, vilket gett eleverna möjlighet till längre arbetspass.

Dessvärre är dock skoldagen fortfarande splittrad för de flesta elever på högstadiet och i gymnasiet. Många lärare vill inte ge avkall på den lektionstid som deras ämnen har tilldelats. Många schemaläggare inser inte att eleverna behöver tid att hämta sig efter lektionerna och tid att slutföra längre uppgifter. Skolminister Björklund lät stoppa de dittills lyckosamma försöken med slopade timplaner. Utrymmet för att låta eleverna påverka schemat och innehållet i undervisningen försvann. Och därmed också mycket av elevernas motivation.

Eleverna behöver fritid

Elever lär sig och utvecklas minst lika mycket på sin fritid som i skolan. De ska på sin fritid finna vägen till intressen som idrott, dans, musik, natur, filosofi, politik med mera. De behöver utveckla sociala relationer med familj och kamrater och inte minst med pojkvänner respektive flickvänner. De ska ha möjlighet att ta reda på och fördjupa sig i sådant som de är intresserade av.

Efter skoldagens och skolveckans slut har eleverna lika stort behov av avkoppling och återhämtning som vuxna människor har efter arbetsdagen och arbetsveckan. Dessbättre har man på många skolor insett elevernas behov av fritid. Man har minskat antalet läxor och betygsprov och även funnit vägar att stimulera eleverna till givande fritidsintressen.

Dessvärre pressas många elever fortfarande av många, långa läxor och talrika betygsprov. Fokuseringen på de mätbara kunskaperna, de nationella proven, inträdeskraven till gymnasiet, betygsstressen och föräldrarnas krav tvingar eleverna att använda alltmer av sin fritid åt att plugga. Därför får de allt mindre tid och energi över för allt som de borde få använda sin fritid till.

Skolsköterskor vittnar om olyckliga och sönderstressade elever. Det finns elever som till och med äter centralstimulerande medicin för att orka plugga på nätterna. Att sätta en så hård press på eleverna är inte förenligt med Barnkonventionens uppmaning att se till barnens bästa.

Eleverna behöver se en mening med lärandet

Varför ska vi lära oss det här? kan eleverna fråga. Det duger då inte att svara att de ska lära sig något för att det står i en kursplan, i en lärobok eller att det kommer på ett prov. Eleverna behöver kunna inse att de kommer att ha nytta av det de lär sig. Att innehållet i undervisningen motsvarar något som de behöver kunna. Läraren ska kunna tala om för sina elever i vilken situation som kunskaperna kommer att bli till nytta. Om läraren inte kan motivera varför ett visst innehåll är meningsfullt för klassen, gör hen bäst i att inte ta med det i sin undervisning.

Det behöver forskas mer på vad eleverna kommer att behöva kunna i det annorlunda och digitaliserade samhälle som de kommer att leva i. Troligen kommer man då fram till att eleverna kommer att behöva ett mått av traditionella ämneskunskaper. Men att de i lika stor utsträckning kommer att behöva personliga egenskaper som ämnesövergripande övningar kan leda till. Eleverna kommer att behöva en beredskap att möta nya krav och situationer. Det förutsätter att de har självförtroende. Att de kan samarbeta med andra. Att de kan kritiskt granska den information de får. Att de kan finna på kreativa lösningar. Och inte minst att de kan använda sig av de hjälpmedel som den tekniska utvecklingen för med sig.

Dessbättre finns det nu också skolor, som har profilerat sig genom mera ämnesintegrerade, framtidsinriktade och elevtillvända kurser. Ämnesexperter har i olika omgångar getts resurser för att arbeta fram nya kursplaner som ska ge skolarbetet ett för eleverna mera meningsfullt innehåll.

Dessvärre är det dock inte en analys av vad eleverna behöver kunna i den föränderliga framtiden, som främst har varit vägledande när innehållet i skolans undervisning har bestämts. Snarare har man då

vänt blickarna bakåt till det kunskapsberg som människor byggt upp.

Dessvärre är det heller inte elevernas perspektiv som har fått råda vid urvalet, utan ämnesexperter och skoladministratörers. Det är summan av vad ämnesexperterna har lärt sig och funnit viktigt som fyller elevernas skoldag. Det mätningssraseri som brett ut sig medför också att annat innehåll än de mätbara kunskaperna får begränsat utrymme i skolverksamheten. Det är beklagligt eftersom eleverna kommer att behöva sådant innehåll i den framtid som möter dem.

Eleverna behöver stimulans i arbetet

Man kan tvinga en elev till skolan. Man kan tvinga en elev till lydnad. Men man kan inte tvinga en elev att lära sig. För att eleven ska lära sig måste hen rikta sin energi mot det hen ska lära sig. Hen måste både kunna och vilja bearbeta den information hen får. En viktig förutsättning för att hen ska vilja ta till sig informationen och göra den till sin kunskap, är att hen finner glädje i själva lärandet.

Detta kan till exempel ske genom att undervisningen är omväxlande. Att hen själv får ta ansvar, vara aktiv och påverka arbetet. Att hen också får använda sin högra hjärnhalva, sin fantasi och sin skapande förmåga under lektionerna. Att hen får känna gemenskap med kamrater och får se resultat av sitt arbete. På så sätt kan man skapa en lust i lärandet.

Dessbättre finns det pedagogisk forskning som talar om hur eleverna kan få stimulans i skolarbetet. Skolor som Freinet, Montessori och Waldorf har sedan länge på olika sätt visat på vägar till ökad stimulans för eleverna. Dessvärre visar utvärderingar att undervisningen i flertalet högstadie- och gymnasieskolor till stor del utgörs av en lärares kunskapsförmedling i helklass.

Eleven får då mestadels passivt ta emot, memorera och återge det som läraren säger och det som står i läroboken. Hen får då inte så mycket omväxling och får sällan tillfälle att utveckla sin fantasi eller sin skapande förmåga. Hen har små möjligheter att själv påverka sitt arbete och får sällan ta ansvar eller samverka med andra elever. Sådan undervisning stimulerar inte eleven.

Eleverna behöver uppskattning

Framgång föder framgång. Misslyckande föder misslyckande. Det är den sport, som eleven når framgång i, som hen vill fortsätta med. Det är det ämne i skolan, som eleven lyckas i, som hen tycker bäst om och helst anstränger sig i. Att lyckas för eleven är att få beröm av lärare, föräldrar och kamrater. Att få höra att hen är duktig och att få bra resultat på proven och bra betyg.

Den elev som inte kan hävda sig i en sport, slutar snart med den. Den elev som misslyckas i skolan, tvingas däremot att fortsätta att misslyckas. Detta är grymt. Att misslyckas är att få klander i stället för beröm för sina skolprestationer. Att få dåliga resultat på proven och dåliga betyg. Den elev som lyckas i skolan får motivation och lust att lära. Den elev som misslyckas i skolan mister sin motivation och sin lust att lära. Därför är det så viktigt att alla elever får känna att de lyckas i skolan.

Dessbättre finns det många lärare, särskilt på skolans lägre stadier, som insett detta. Lärare som tar varje chans att uppmuntra och berömma sina elever, såväl de snabba eleverna som de långsamma. Som undviker att i onödan mäta och jämföra elevernas prestationer. Det finns också skolor där man utgår från att alla elever har något som de är särskilt bra på. Där man inventerar detta för varje elev och låter henne visa upp det för lärare och kamrater.

Dessvärre har nu skolministern bestämt att det ska ges fingeraderade betyg redan i årskurs sex och föreslagit att betygen ska ges redan i årskurs fyra. Därmed tvingar man tidigt fram jämförelser mellan elevernas prestationer och sätter misslyckandet i system för de skolsvaga eleverna. För dessa elever är denna sortering förödande. De får en negativ självbild. Ju oftare den skolsvaga elevens prestationer jämförs med kamraternas, desto fortare tappar hen sin motivation, sin lust att lära och därmed också sin förmåga att lära.

Eleverna behöver en bra skolmiljö

Om eleven är trött eller hungrig lär hen sig inte så bra. Inte heller om hen är osäker och ängslig i umgänget med lärare och andra elever. Eller om hen måste arbeta i trista och trånga lokaler med dålig belysning, dålig akustik eller dålig ventilation.

Dessbättre är skolledare och skolpolitiker i kommunerna överlag medvetna om detta. På många skolor kan elever som går hungriga hemifrån få ett extramål med frukt eller annat på morgonen. Man inser att det är viktigt att eleverna lär känna sina lärare och blir sedda av dem för att de ska känna sig trygga. Att de får de raster och den tillgång till uppehållsrum som de behöver för att ta igen sig. Att det finns vuxna i skolan som kan hindra utbrott av våld eller mobbning. Att eleverna får arbeta i goda lokaler med tillgång till den utrustning, som krävs för en effektiv undervisning.

Dessvärre förekommer det på högstadiet och i gymnasiet att en elev kan ha ett dussin olika lärare. Lärare som i sin tur har flera hundra elever. Lärare som inte har en chans att hinna se varje elev eller upp-

täcka vilka elever som kan vara särskilt ängsliga och i behov av uppmuntran och stöd. Dessvärre finns det också många kommuner och skolor som på grund av dålig ekonomi eller dålig administration låter eleverna arbeta i för stora klasser, i för dåliga lokaler och med ett stressande schema. Det är för mycket begärt att lärare och elever tillsammans ska kunna åstadkomma en god kunskapstillväxt under sådana förhållanden.

Eleverna behöver vettiga regler att följa

Det behövs regler och bestämmelser om det ska råda ordning och ett gott arbetsklimat i en skola. Eleverna vill att det ska finnas regler och råda ordning. Men inte vilka regler som helst. Bäst är om eleverna tillsammans med skolans personal är med och utformar reglerna. Om så inte sker, måste man kunna förklara och motivera reglerna så att eleverna förstår och accepterar dem. Annars kan det bli både si och så med åttlydnaden av dem. Än värre är att elever som känner sig överkörda av reglerna kan tappa motivationen och lusten att lära.

Dessbättre förekommer det allt oftare att lärarna tillsammans med sina elever kommer överens om vilka regler som ska gälla i klassrummet. Det är också vanligt att skolans ledning låter representanter för eleverna delta i utformningen av de övriga regler och sanktioner som ska gälla i skolan.

Dessvärre beslutas det på många håll om regler och bestraffningar utan att man ser dessa ur ett elevperspektiv. Man inför till exempel totalförbud för huvudbonader, hörlurar och mobiltelefoner under lektionerna. Man stänger ute elever som kommer för sent till lektioner, utan att fråga efter orsaken till att de kommer för sent. Man gör detta utan att kunna motivera reglerna så att eleverna accepterar dem.

Varför får inte den osäkra eleven ha på sig den huvudbonad som han ser som en viktig del av det som han vill se när han tittar sig i spegeln? Varför får inte den elev som har vant sig vid att arbeta med uppgifter till musik hemma göra så i skolan om hen inte stör någon? Varför ska den elev som måste följa småsyskon till dagis på morgonen, och därför kommer för sent, vänta i korridoren tills lektionen är slut? Regler, som inte förankras hos eleverna, kan skada relationen mellan lärare och elever och därmed elevernas kunskapstillväxt.